

Sanja Sever Mališ*
Suzana Keglević Kozjak**

UDK 657.62(497.5)
JEL Classification M42, G33
Prethodno priopćenje

REVIZOROVA I MENADŽMENTOVA PROCJENA VREMENSKE NEOGRANIČENOSTI POSLOVANJA PODUZEĆA U PREDSTEČAJU

Procjena vremenske neograničenosti poslovanja je složen i odgovoran zadatak za menadžment poduzeća i za revizore. U tu svrhu stvoren je određeni regulatorni okvir, ali s nedovoljno jasnim odrednicama pa dolazi do pogrešaka koje imaju dalekosežne posljedice. U Republici Hrvatskoj je posebno naglašen problem u procjeni vremenske neograničenosti poslovanja poduzeća u predstečaju. Kako bi se detaljnije istražila ova problematika provedeno je istraživanje za poduzeća nad kojima je otvoren predstečajni postupak sa ciljem da se utvrdi financijsko stanje tih poduzeća prije i nakon provedenog postupka te identificiraju komparativne razlike između menadžmentovih i revizorovih procjena vremenske neograničenosti poslovanja. Provedenim istraživanjem utvrdilo se da ne postoje statistički značajne razlike u financijskom stanju poduzeća prije i nakon predstečajnog postupka. U promatranim poduzećima pokazalo se da su procjene vremenski neograničenog poslovanja konstantno optimistične za menadžment, a raznolike za revizore, što ukazuje na potrebu formiranja jasne i precizne metodologije kojom bi se ujednačili kriteriji ocjenjivanja vremenski neograničenog poslovanja poduzeća u predstečaju.

Ključne riječi: pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja, menadžmentove procjene, revizorovo izvještavanje, financijski pokazatelji

* Dr. sc. S. Sever Mališ, docentica na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. (E-mail: ssever@efzg.hr).

** S. Keglević Kozjak, univ. spec. oec., Fakultet organizacije i informatike u Varaždinu (E-mail: skozjak@foi.hr)

1. Uvod

U razdoblju snažno obilježenom recesijom, prilikom sastavljanja financijskih izvještaja, posebno se preispituje pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja. Naime, financijski izvještaji sastavljaju se i prezentiraju na temelju određenih pretpostavki i načela. Pretpostavke i načela su pravila koja je definirala računovodstvena struka, a kreirana su s ciljem da financijski izvještaji prikazuju istinit i fer iskaz imovinskog stanja i rezultata poslovanja. Pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja jedna je od temeljnih računovodstvenih pretpostavki za sastavljanje financijskih izvještaja, a znači da se od poduzeća očekuje da će nastaviti poslovati u doglednoj budućnosti. Ukoliko postoji sumnja da će poduzeće nastaviti poslovati vremenski neograničeno ta pretpostavka više nije primjenjiva i takvi se financijski izvještaji trebaju sastaviti na drugačijoj osnovi.

U Republici Hrvatskoj je posebno teško procijeniti vremenski neograničeno poslovanje poduzeća nad kojima je pokrenut predstečajni postupak. Najčešća obilježja takvih poduzeća su nelikvidnost i prezaduženost, što već u početnoj fazi revizije stvara sumnju u nastavak vremenski neograničenog poslovanja. Međutim, s obzirom da se predstečajnom nagodbom reorganizira poslovanje dužnika i uređuju poslovni odnosi s vjerovnicima, revizor može očekivati da će nakon sklopljene predstečajne nagodbe u poslovnim knjigama dužnika koji je njegov klijent, biti značajno povoljnija struktura bilance, pokazatelji likvidnosti i solventnosti te novčani tokovi. Zbog toga revizor može zaključiti da će se takvom klijentu u budućnosti poboljšati pozicija za nastavak redovitog poslovanja pa svome klijentu neće izraziti sumnju u nastavak vremenski neograničenog poslovanja.

S obzirom da je za revizora ocjena vremenski neograničenog poslovanja za poduzeća u predstečaju jedna od najtežih i najneodređenijih zadaća, cilj ovog istraživanja je utvrditi kakvo je financijsko stanje poduzeća – dužnika nad kojima je pokrenut predstečajni postupak prije i nakon tog postupka te prikazati menadžmentove i revizorske procjene vremenski neograničenog poslovanja kao i razlike među njima.

2. Pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja u financijskom izvještavanju

Vremenska neograničenost poslovanja je temeljni koncept računovodstvene i revizijske teorije i prakse. Iako se u računovodstvenim standardima pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja priznaje kao temeljna za sastavljanje financijskih izvještaja računovodstvena regulativa još uvijek nije dovoljno jasna i stvara dvojbe prilikom primjene.

U Republici Hrvatskoj zahtjev za primjenom pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja nalazi se u okviru Hrvatskih standarda financijskog izvještavanja i Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja. Sukladno Hrvatskim standardima financijskog izvještavanja i Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja je primjenjiva ukoliko „menadžment poduzeća nema namjeru niti potrebu likvidirati ili značajno smanjiti opseg svoga poslovanja“ (Službeni list Europske unije L 320/1; Narodne novine, br. 86/15). Ukoliko postoji takva namjera ili potreba, financijski izvještaji bi morali biti sastavljeni na drukčijoj osnovi i u takvom slučaju se primjenjivana osnova mora javno objaviti zajedno s razlozima zbog čega se smatra da poduzeće nema neograničeno vrijeme poslovanja.“ (Službeni list Europske unije L 320/1, t. 23.). U Hrvatskim standardima financijskog izvještavanja i Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja nije dovoljno pojašnjeno u kojim slučajevima primjena pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja nije primjenjiva. Primjerice, da li pretpostavka nije primjenjiva odmah nakon što se smanji opseg poslovanja, ili kasnije kad više nije moguće izbjeći stečaj? Zbog toga postoji vjerojatnost da u praksi postoji raznolikost, gdje mnogi menadžeri zaključuju da je pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja primjenjiva i da nisu potrebne nikakve objave o vremenskoj neograničenosti poslovanja. Naime, sukladno Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja menadžment mora procijeniti je li pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja primjerena ili ne (Službeni list Europske unije L 320/1).

Sukladno Međunarodnom računovodstvenom standardu 1 – Prezentiranje financijskih izvještaja menadžment mora prilikom procjene primjerenosti pretpostavke neograničenosti vremena poslovanja uzeti u obzir sve raspoložive informacije o budućnosti, najmanje dvanaest mjeseci od datuma bilance, ali nije ograničeno na to razdoblje. Razmjer razmatranja ovisi o činjenicama za svaki slučaj posebno. Prema tome, ako je poduzeće u prošlosti poslovalo profitabilno i ako je imalo trenutacan pristup financijskim resursima, može bez detaljne analize zaključiti da je korištenje pretpostavkom neograničenosti vremena poslovanja primjereno. Međutim, u drugim će slučajevima možda biti potrebno razmotriti veliki broj čimbenika koji utječu na tekuću i očekivanu profitabilnost, planove otplate duga i moguće izvore zamjenskog financiranja prije donošenja zaključka o primjerenosti primjene pretpostavke neograničenog vremena poslovanja (Službeni list Europske unije L 320/1, t. 24.).

Ako menadžment na temelju dodatnih razmatranja zaključi da je pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja primjerena za sastavljanje financijskih izvještaja unatoč značajnim neizvjesnostima, dužan je svaku takvu neizvjesnost objaviti u bilješkama kako ne bi doveo u zabludu korisnike izvještaja. S druge strane, ako zaključi da ta pretpostavka nije primjerena, potrebno je tu činjenicu

objaviti, zajedno s osnovom na kojoj su financijski izvještaji sastavljeni i razlogom zašto se za poduzeće ne smatra da ima neograničeno vrijeme poslovanja (Službeni list Europske unije L 320/1, t. 23.).

3. Pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja u reviziji

Za poduzeća čiji financijski izvještaji podliježu obvezi revizije potrebno je mišljenje neovisnog revizora. „Za javnost revizori su važni akteri povjerenja s obzirom da je njihov zadatak da realno i objektivno prikažu poslovanje poduzeća te omoguće lakše donošenje investicijskih odluka za dioničare“ (Björkstrand & Nordholm, 2014., str.3). Revizija nestabilnih poduzeća kod kojih postoji sumnja u nastavak vremenski neograničenog poslovanja za revizora je izuzetno složen i težak zadatak. Međunarodni revizijski standardi obvezuju revizora da ocijeni vremenski neograničeno poslovanje svojeg klijenta, te ukoliko uoči da postoji značajna sumnja u sposobnost vremenski neograničenog poslovanja to mora navesti u revizorskom izvješću. „Ako revizor u svome radu nije uočio okolnosti i događaje koji bi mogli upućivati na postojanje značajnih neizvjesnosti povezanih s pretpostavkom o vremenski neograničenom poslovanju to bi za njega moglo stvoriti značajne nepravilike“ (Kovačević, 1993., str. 162). Međutim, „odluka da modificira klijentov izvještaj zbog razloga u sumnju u vremensku neograničenost poslovanja je najteža moguća odluka za revizora“ (Nogler & Jang, 2012., str. 53). „Revizori izbjegavaju izdavanje mišljenja s izraženom sumnjom u vremenski neograničeno poslovanje pa čak i onda kad poduzeća imaju problema s likvidnošću. Uzrok tome može biti činjenica da je teško procijeniti sposobnost poduzeća da nastavi poslovati u vremenski neograničenom roku“ (Haron et al., 2009. str. 2). Studija (Vanstraelen, 1999, str 54.) koja se bavila problematikom izražavanja modificiranog revizorova mišljenja po pitanju vremenske neograničenosti poslovanja, pokazale su da proces donošenja ove odluke ovisi o dva glavna čimbenika: 1) revizorovoj kompetentnosti, 2) revizorovoj neovisnosti. Prvi čimbenik se odnosi na činjenicu da revizor treba prepoznati financijske i nefinancijske pokazatelje koji upućuju na problem vremenske neograničenosti poslovanja što je pitanje njegove kompetentnosti. Nadalje, spoznaja indikatora ne mora značiti da će revizor izraziti modificirano mišljenje. Hoće li ili ne izraziti modificirano mišljenje, po pitanju vremenske neograničenosti poslovanja, pitanje je revizorove neovisnosti. Naime, ukoliko revizor izrazi modificirano mišljenje zbog vremenske neograničenosti, često se puta mora suočiti sa činjenicom da će izgubiti tog klijenta, izgubiti reputaciju ukoliko se pokaže da njegova odluka nije bila ispravna, a postoji i rizik sudskih tužbi zbog naknade štete. Iz navedenih razloga, revizori su vrlo oprezni pri ocjeni i donošenju odluke o tome da je narušena vremenska neograničenost poslovanja. Navedeno je

naročito izraženo u našim uvjetima provođenja revizije financijskih izvještaja gdje postoji velika konkurencija među revizorskim tvrtkama.¹

3.1. Revizorova ocjena vremenski neograničenog poslovanja sukladno strukovnom i regulatornom okviru

Razmatranje pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja kod sastavljanja financijskih izvještaja obveza je prije svega menadžmenta poduzeća, dok je obveza revizora da ocijeni je li procjena menadžmenta vezana uz pretpostavku vremenske neograničenosti poslovanja prikladna ili ne. Sukladno Međunarodnom revizijskom standardu (MRevS) 570 određena je odgovornost te zahtjevi koje revizor mora primijeniti u reviziji financijskih izvještaja kod razmatranja prikladnosti primjene temeljne računovodstvene pretpostavke neograničenosti vremena poslovanja (Hrvatska revizorska komora (2010.) Međunarodni revizijski standardi).

Sa ciljem da donese zaključke i u konačnici izrazi mišljenje u skladu s odredbama revizijskih standarda, od revizora se očekuje da provede određene postupke tijekom cijelog razdoblja obavljanja revizije, kao što su postupci procjene rizika, ocjenjivanje menadžmentovih procjena te razmatranje razdoblja nakon datuma procjene menadžmenta.

„U tijeku cijelog procesa revizije financijskih izvještaja, revizor poduzima čitav niz revizijskih postupaka i radnji kako bi ocijenio postoji li značajna sumnja u sposobnost poduzeća da nastavi vremenski neograničeno poslovati“ (Tušek & Žager, 2006, str. 248).

Postupci procjene rizika obavljaju se u skladu s MRevS-om 315 – Prepoznavanje i procjenjivanje rizika značajnih pogrešnih prikazivanja kroz stjecanje razumijevanja subjekta i njegova okruženja već u fazi predrevizije. Na taj način revizor može pravodobno razmotriti i prepoznati čimbenike koji bi mogli stvoriti značajnu sumnju u sposobnost poduzeća da nastavi s vremenski neograničenim poslovanjem, te o njima raspraviti s menadžmentom poduzeća.

S obzirom da se ocjena o vremenskoj neograničenosti sastoji od procjene budućih događaja, koji po svojoj prirodi mogu biti nesigurni, a sa ciljem da se osigura određena kvaliteta revizije, MRevS 570 navodi popis nekoliko čimbenika koje revizori moraju sagledati prilikom donošenja takve ocjene (tablica 1).

¹ U Hrvatskoj prema posljednjim podacima Hrvatske revizorske komore u Republici Hrvatskoj djeluje 226 revizorskih društava, 1 samostalni revizor, 510 aktivnih ovlaštenih revizora, izvor: www.hrk.hr, preuzeto 12. 09. 2016.

Tablica 1.

**PRIMJERI ČIMBENIKA KOJI MOGU UKAZIVATI NA POSTOJANJE
 ZNAČAJNE SUMNJE U MOGUĆNOST NASTAVKA VREMENSKI
 NEOGRANIČENOG POSLOVANJA**

Financijski čimbenici	Poslovni čimbenici	Ostali čimbenici
<ul style="list-style-type: none"> • neto obveze ili neto tekuće obveze • negativni ključni financijski pokazatelji • značajni gubici u poslovanju <ul style="list-style-type: none"> • nemogućnost isplate vjerovnika po dospjeću • negativni novčani tokovi iz poslovanja 	<ul style="list-style-type: none"> • menadžment namjerava likvidirati subjekt • gubitak ključnih rukovodećih osoba bez mogućnosti zamjene <ul style="list-style-type: none"> • nedostatak važnih zaliha • gubitak glavnih tržišta • rast uspješne konkurencije 	<ul style="list-style-type: none"> • sudski ili zakonski postupci protiv subjekta s vjerojatnim negativnim ishodom • promjene zakonskih propisa koje nepovoljno utječu na subjekt • neosigurani katastrofalni događaji

Izvor: Hrvatska revizorska komora (2010) Međunarodni revizijski standardi – prijevod na hrvatski [online], str. 422. i 423; IFAC (2015) International Standard on Auditing (ISA) 570 (Revised) Going Concern [online], para. A3.

Nakon što je proveo dodatne postupke i prikupio revizijske dokaze, revizor mora odrediti je li pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja po njegovoj prosudbi primjerena za financijske izvještaje poduzeća. Sukladno MRevS 570 revizor mora navesti u svome mišljenju značajne neizvjesnosti vezane uz sposobnost vremenski neograničenog poslovanja poduzeća (Hrvatska revizorska komora (2010.) Međunarodni revizijski standardi). Početkom 2015. godine Međunarodni odbor za standarde revidiranja i izražavanja uvjerenja (IAASB) objavio je izmjene MRevS-a 570, međutim, usporedbom izmijenjenog revizijskog standarda s trenutno važećim vidljivo je da se radi o vrlo malim izmjenama pri čemu se poseban naglasak stavlja na revizorovo mišljenje (Sever Mališ & Brozović, 2016).

Mišljenje koje će revizor izdati ovisi o tome jesu li značajne neizvjesnosti primjereno objavljene u financijskim izvještajima ili nisu. U situacijama kada je pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja primjerena te postoje značajne neizvjesnosti, koje su primjereno objavljene, tada sukladno MRevS 570 (koji je u primjeni od 2009.) revizor izdaje pozitivno mišljenje s napomenom u odjeljku za isticanje pitanja. U nacrtu revidiranog standarda 570 primjenjivog na revizije financijskih izvještaja od 2016. godine vidljivo je da će revizor u takvim situacijama, odnosno kada je pretpostavka primjerena te postoje značajne neizvjesnosti koje su primjereno objavljene, također izdati pozitivno mišljenje ali će svoje izvješće morati proširiti s dodatnim odlomkom pod nazivom „Značajne neizvjesnosti vezane uz neograničenost vremena poslovanja“ (IFAC (2015.) International Stan-

dard on Auditing (ISA) 570 (Revised) Going Concern)). Sukladno MRevS-u 570 primjenjivom od 2009. i revidiranom MRevS-u u situacijama ako postoje značajne neizvjesnosti koje nisu primjereno objavljene u financijskim izvještajima revizor će izdati mišljenje s rezervom, suzdržanost od mišljenja ili negativno mišljenje.

Prisutnost značajnih neizvjesnosti u vremenski neograničeno poslovanje za revizora pri formiranju mišljenja može predstavljati potencijalni problem jer su u takvim situacijama moguće pogreške. U znanstvenoj i stručnoj literaturi se takve revizorske pogreške nazivaju pogreškama tipa 1 i pogreškama tipa 2. Pogreška tipa 1 događa se ukoliko revizor izrazi mišljenje sa sumnjom u pretpostavku vremenske neograničenosti poslovanja poduzeću koje naknadno ne završi u stečaju. Pogreška tipa 2 događa se ukoliko revizor ne izrazi mišljenje sa sumnjom u pretpostavku vremenske neograničenosti poslovanja, a poduzeće naknadno završi u stečaju. Takve tipove revizorskih pogrešaka istraživali su Nogler et al. (2011.); Geiger & Rama (2006.), Yeh et al. (2014.).

U Republici Hrvatskoj takvi problemi za revizore mogu se javiti kod poduzeća koja su u postupku predstečajne nagodbe. Naime, u Republici Hrvatskoj je u listopadu 2012. godine u okviru Zakona o financijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi za nelikvidne i prezadužene poduzetnike uveden institut predstečajnih nagodbi. Sukladno s Preporukama o novom pristupu stečaju i insolventnosti poduzetnika, koje je dala Europska komisija, od 1. rujna 2015. godine, predstečajna nagodba je definirana u novom Zakonu o stečaju (Narodne novine br. 71/15). Cilj je Preporuke da se dužnicima omogući restrukturiranje poslovanja već u ranoj fazi kako bi se spriječila insolventnost i održalo vremenski neograničeno poslovanje. Metodologija za provođenje revizije za takva poduzeća nije definirana pa postoji vjerojatnost da će istraživanje ukazati na raznolikost revizorskih ocjena vremenski neograničenog poslovanja kod takvih poduzeća.

3.2. Uloga analitičkih postupaka u revizorovoj ocjeni vremenski neograničenog poslovanja

Kao što je već istaknuto, zadaća je revizora da pribavi dostatne i primjerene revizijske dokaze u vezi s primjerenošću menadžmentove primjene pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja u financijskim izvještajima. Pritom revizor najčešće provodi sljedeće postupke: analitičke postupke, ispitivanje događaja nakon datuma financijskih izvješća, testiranje usklađenosti poslovanja s uvjetima u sporazumima o zaduživanju, proučavanje zapisnika sa sastanaka upravnog odbora i drugih tijela radi stjecanja uvida u financijske probleme, upite odvjetnicima u vezi s postojanjem parnica ili tužbenih zahtjeva te razmatranje prihvatljivosti pro-

cjena menadžmenta o njihovim ishodima i financijskim učincima, zahtjeve stranaka da potvrđuju sporazume o davanju ili održavanju financijskih potpora, i sl. (Messier, 2000, str 691). Od navedenih postupaka vrlo značajni za primjenu su analitički postupci. Naime, provođenje analitičkih postupaka vremenski je manje zahtjevno od provođenja nekih drugih revizijskih postupaka te pruža vjerodostojne revizijske dokaze. Analitički postupci su u današnjem konkurentskom okruženju koje traži troškovnu efikasnu i kvalitetnu reviziju, našli široku mogućnost primjene u procesu revizije financijskih izvještaja. U reviziji financijskih izvještaja analitički postupci najčešće se koriste kao izvor informacija pri upoznavanju i razumijevanju poslovanja klijenta i njegove djelatnosti, u procjeni možebitne ugroženosti pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja, u identifikaciji područja koja predstavljaju rizike relevantne za reviziju što u konačnici može rezultirati smanjenjem opsega dokaznih testova (Elder, et al. 2010., str. 225). Potrebno je naglasiti da u uvjetima snažne konkurencije revizija mora biti efikasna i kvalitetna. Zbog toga revizori sve više pribjegavaju troškovno efikasnim i manje zahtjevnim metodama prikupljanja dokaza. Analitičkim postupcima povećava se efikasnost i efektivnost revizijskog procesa jer pomažu u identifikaciji područja koja predstavljaju rizik revizije i smanjuju opseg dokaznih testova. Pri tome valja uzeti u obzir da revizorova sposobnost, znanje i iskustvo imaju važnu ulogu u identificiranju potencijalnih problema već u ranoj fazi revizije.

„Vrste analitičkih postupaka variraju od jednostavnijih (komparativna i vertikalna analiza financijskih izvještaja, analiza financijskih i nefinancijskih pokazatelja) do naprednih matematičkih i statističkih tehnika (financijsko modeliranje) koje pred revizore postavljaju zahtjeve za dodatnim znanjima iz područja matematičke i statističke analize“ (Zenzerović, 2007.) U Republici Hrvatskoj je provedeno empirijsko istraživanje o primjenjivosti analitičkih postupaka prilikom ocjene vremenske neograničenosti poslovanja te je utvrđeno da većina revizora primjenjuje jednostavnije vrste analitičkih postupaka, od kojih su najznačajniji financijski pokazatelji na temelju bilance te računa dobiti i gubitka (Zenzerović, 2007.).

4. Empirijsko istraživanje procjene vremenski neograničenog poslovanja poduzeća u predstečaju

4.1. Ciljevi, hipoteze i metode istraživanja

Ocjena vremenski neograničenog poslovanja za nelikvidna i prezadužena poduzeća predstavlja veliki problem i za menadžment poduzeća koji takvu procjenu mora izraditi, a zatim javno objaviti u financijskim izvještajima i za

revizora koji menadžmentovu procjenu mora revidirati. Stoga su temeljni ciljevi ovog istraživanja:

- Ocijeniti kvalitetu poslovanja poduzeća prije i nakon provedenog postupka predstečajne nagodbe;
- Istražiti je li u razdoblju tijekom i nakon predstečajne razdoblje poduzeće mijenjalo revizora;
- Analizirati postoje li razlike u procjenama menadžmenta i revizora o primjerenosti pretpostavke vremenske neograničenosti poslovanja u financijskim izvještajima;
- Istražiti postoje li razlike u financijskim pokazateljima između poduzeća za koja je revizor izrazio sumnju i poduzeća za koja nije izrazio sumnju u primjerenost pretpostavke vremenski neograničenog poslovanja u financijskim izvještajima.

U odnosu na postavljene ciljeve definirane su slijedeće hipoteze:

H₁: Postoje statistički značajne razlike u vrijednostima financijskih pokazatelja za godinu prije i nakon postupka predstečajne nagodbe.

H₂: Postoje statistički značajne razlike u vrijednostima financijskih pokazatelja za poduzeća u predstečaju za koje je revizor izrazio sumnju u vremenski neograničeno poslovanje i poduzeća za koje revizor nije izrazio sumnju.

Za samo istraživanje prije svega potrebno je odrediti uzorak na temelju kojeg će se ono provesti. S ciljem postizanja kvalitetnije međusobne komparacije financijskih podataka uzorak će se temeljiti isključivo na poduzećima koja su iste veličine i djelatnosti. Kako bi se osigurali ciljevi istraživanja bilo je važno osigurati da uzorak obuhvaća poduzeća koja su obveznici zakonske revizije. Analizom podataka odabrana su poduzeća srednje veličine. S obzirom da u ukupnom broju poduzeća srednje veličine nad kojima je u Republici Hrvatskoj otvoren postupak predstečajne nagodbe, najveći udio pripada poduzećima iz djelatnosti prerađivačke industrije, uzorak čine poduzeća iz te djelatnosti. Naime, sukladno podacima FINE od listopada 2012. godine do prosinca 2014. godine u Republici Hrvatskoj postupak predstečajne nagodbe otvoren je nad 163 poduzeća, koja se po veličini ubrajaju u srednje velika poduzeća, a od kojih 55 pripada poduzećima iz prerađivačke industrije (predstečajne nagodbe FINA web). Razdoblje promatranja obuhvaća 3 uzastopne godine i to godinu prije, tijekom i nakon postupka predstečaja. Konkretno uzorak će činiti poduzeća koja su u 2013. godini otvorila predstečajni postupak. Poduzeća koja nemaju objavljena revizorska izvješća uzastopno za navedena razdoblja isključiti će se iz uzorka.

Nakon provedene analize dobivenih podataka, broj poduzeća, srednje veličine koja pripadaju djelatnosti prerađivačke industrije, nad kojima je tijekom 2013.

godine otvoren postupak predstečajne nagodbe je 33 (predstečajne nagodbe FINA web). Nakon što je formiran početni uzorak od 33 poduzeća pristupilo se prikupljanju i analiziranju njihovih financijskih i revizorskih izvješća. Pregledom Internet stranica FINA-javna objava, utvrđeno je da su od navedenih 33 poduzeća samo za njih 20 dostupna financijska i pripadajuća revizorska izvješća za sva tri uzastopna razdoblja i to prije, tijekom i nakon predstečajnog postupka odnosno za razdoblje od 2012. do 2014. godine.

Na temelju dostupnih financijskih izvještaja za 20 poduzeća proveden je izračun financijskih pokazatelja kako bi se dobio uvid u financijsko stanje promatranih poduzeća. Financijski pokazatelji korišteni za potrebe ovog rada prikazani su u tablici 2.

Tablica 2.

FINANCIJSKI POKAZATELJI ZA ANALIZU FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA
 PODUZEĆA U PREDSTEČAJNIM NAGODBAMA

Pokazatelji sigurnosti poslovanja	Pokazatelji uspješnosti poslovanja
LIKVIDNOST	PROFITABILNOST
Koeficijent tekuće likvidnosti=kratkotrajna imovina/kratkoročne obveze	Neto profitna marža= dobit/gubitak financijske godine / poslovni prihodi
SOLVENTNOST	
Koeficijent zaduženosti=(ukupne obveze / ukupna imovina)	
Koeficijent dugoročne zaduženosti =dugoročne obveze/ukupna imovina)	
LIKVIDNOST I SOLVENTNOST	
Novčano pokriće ukupnih obveza = novčani tok iz poslovne aktivnosti/(dugoročne obveze + kratkoročne obveze)	
AKTIVNOST	
Koeficijent obrta potraživanja=Poslovni prihodi/potraživanja Trajanje naplate potraživanja u danima=365/koeficijent obrta potraživanja	

Izvor: Žager, et al. (2008.) Analiza financijskih izvještaja, Masmedia, Zagreb

Financijski pokazatelji koji su odabrani za potrebe ovog istraživanja podijeljeni su u dvije temeljne grupe, a to su pokazatelji koji pružaju uvid u sigurnost i uspješnost poslovanja. U istraživanjima navedene pokazatelje za ocjenu vremenske

neograničenosti poslovanja koristili su Mutchler (1985.); Chen & Church (1992.); Lenard et al. (1995.), Behn et al. (2001.), Robinson (2008.), Mortens et al. (2008.), Krishnan (2011.) Caserio et al. (2014.). Navedeni financijski pokazatelji prikazuju likvidnost, solventnost, aktivnost i profitabilnost poslovanja poduzeća što je kvalitetna podloga za ocjenjivanje vremenske neograničenosti poslovanja. Navedeni financijski pokazatelji izvedeni su iz bilance, računa dobiti i gubitka te izvještaja o novčanom toku. Iako je u radu je korišten pokazatelj likvidnosti i solventnosti koji se izvodi iz izvještaja o novčanom toku u radu se nije pokazao relevantnim u revizorovoj ocjeni vremenske neograničenosti poslovanja. Istraživanje Zenzerovića (2008.) je pokazalo da su „signifikantni pokazatelji zaduženosti, likvidnosti, ekonomičnosti i profitabilnosti, dok pokazatelji na temelju novčanog toka nisu izdvojeni kao relevantni za ocjenjivanje temeljne računovodstvene pretpostavke“.

4.2. Ocjena kvalitete poslovanja poduzeća prije i nakon provedenog postupka predstečajne nagodbe

Sukladno Zakonu o financijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi cilj provođenja postupka predstečajne nagodbe je da se dužniku koji je postao nelikvidan i/ili insolventan omogući financijsko restrukturiranje na temelju kojeg će postati likvidan i solventan te da se vjerovnicima omoguće povoljniji uvjeti namirenja njihovih tražbina od uvjeta koje bi vjerovnik ostvario da je protiv dužnika pokrenut stečajni postupak (Narodne novine 71/15, čl. 20).

Temeljem navedenog može se očekivati da će nakon sklopljene predstečajne nagodbe u poslovnim knjigama dužnika biti značajno povoljnija kvaliteta poslovanja. Dakle, pretpostavka je da će pokazatelji likvidnosti i solventnosti biti značajno povoljniji u razdoblju nakon postupka predstečajne nagodbe, nego su to bili u razdoblju prije postupka. Zbog toga je se za sve financijske pokazatelje navedene u tablici 1. testirana slijedeća pretpostavka:

H₁: Postoje statistički značajne razlike u vrijednostima financijskih pokazatelja za godinu prije i nakon postupka predstečajne nagodbe.

Za potrebe izvođenja statističkih testova navedeni financijski pokazatelji obrađeni su u statističkom programu R 3.2.2. U tablici 3. prikazuje se deskriptivna statistika financijskih pokazatelja navedenih u tablici 1. za razdoblje prije, tijekom i nakon predstečajnog postupka, odnosno za razdoblje od 2012. do 2014. godine.

Tablica 3.

DESKRIPTIVNA STATISTIKA ZA FINANCIJSKE POKAZATELJE
 PODUZEĆA U PREDSTEČAJU²

Varijable	N	Prosječna vrijednost ¹	Standardna devijacija	Minimalna vrijednost	Maksimalna vrijednost
Koeficijent tekuće likvidnosti 2012	20	0,543	0,979	0,11	2,36
Koeficijent tekuće likvidnosti 2013	20	0,574	0,918	0,08	3,35
Koeficijent tekuće likvidnosti 2014	20	0,742	1,823	0,19	6,13
Koeficijent zaduženosti 2012	20	0,840	1,635	0,19	6,15
Koeficijent zaduženosti 2013	20	0,951	1,542	0,20	5,23
Koeficijent zaduženosti 2014	20	0,779	1,370	0,17	5,22
Koeficijent dugoročne zaduženosti 2012	20	0,251	0,589	0,00	2,59
Koeficijent dugoročne zaduženosti 2013	20	0,307	0,624	0,00	2,82
Koeficijent dugoročne zaduženosti 2014	20	0,341	0,785	0,00	3,58
Neto profitna marža 2012	20	-0,246	0,597	-1,56	1,19
Neto profitna marža 2013	20	-0,237	0,721	-2,97	0,12
Neto profitna marža 2014	20	-0,015	0,812	-2,68	2,31
Koeficijent obrta potraživanja 2012	20	3,630	4,210	1,71	15,34
Koeficijent obrta potraživanja 2013	20	2,885	5,121	0,42	16,53
Koeficijent obrta potraživanja 2014	20	3,268	5,098	0,28	19,00
Trajanje naplate potraživanja u danima 2012	20	101,48	46,55	23,79	212,97
Trajanje naplate potraživanja u danima 2013	20	156,78	179,37	22,08	875,29
Trajanje naplate potraživanja u danima 2014	20	171,43	272,80	19,21	1304,88
Novčano pokriće ukupnih obveza 2012	18	0,007	0,169	-0,120	0,550
Novčano pokriće ukupnih obveza 2013	18	-0,057	0,162	-0,220	0,580
Novčano pokriće ukupnih obveza 2014	18	-0,042	0,284	-0,810	0,790

Izvor: Obrada autora

² Prosječni financijski pokazatelji izračunati su na temelju kumulativa varijabli koje se koriste u izračunu određenih pokazatelja, a ne kao aritmetička sredina individualnih pokazatelja. Takav izračun prosječnih vrijednosti financijskih pokazatelja može se pronaći na: http://people.stern.nyu.edu/adamodar/New_Home_Page/datafile/variable.htm

Prosječne vrijednosti odabranih financijskih pokazatelja, navedene u tablici 3., prikazuju sljedeće:

- Koeficijent tekuće likvidnosti prikazuje da je likvidnost poduzeća u predstečaju porasla i to s 0,543 prije na 0,742 u godini nakon postupka predstečajne nagodbe.
- Koeficijent zaduženosti pokazuje da se udio ukupnih obveza u ukupnoj imovini u godini nakon postupka predstečaja (0,779) smanjio u odnosu na godinu prije postupka (0,840). S obzirom da se predstečajnom nagodbom djelomično otpisuju dugovi poduzeća, to objašnjava smanjenje udjela ukupnih obveza u ukupnoj imovini promatranih poduzeća.
- Koeficijent dugoročne zaduženosti prikazuje porast strukture dugoročnih obveza, što je zapravo očekivano s obzirom da u postupku restrukturiranja dio kratkoročnih obveza prolongiranjem postaje dugoročnim izvorima financiranja.
- Neto profitna marža je u sva tri promatrana razdoblja negativna, što ukazuje na gubitke u poslovanju, međutim u godini nakon postupka predstečajne nagodbe vidljivo je da se gubici smanjuju, pa neto profitna marža iznosi (-0,015).
- Koeficijenti aktivnosti (koeficijent obrta potraživanja i trajanje naplate u danima) ukazuju da u navedenim poduzećima dolazi do sve većeg porasta kreditnih rizika u obliku nenaplativih potraživanja.
- Pokazatelji novčanog pokrivača ukupnih obveza imaju negativan trend, odnosno u godinama tijekom i nakon postupka predstečaja negativni su što ukazuje da poduzeća nisu u mogućnosti iz novčanog toka ostvarenog poslovnim aktivnostima pokriti obveze. S obzirom da je „novčani tok iz poslovnih aktivnosti najznačajniji izvor novca za poduzeće, pa se stoga i koristi za ocjenu likvidnosti i solventnosti“ (Žager et al., 2008.) može se zaključiti da promatrana poduzeća nisu likvidna.

Utvrđivanjem prosječnih vrijednosti pojedinih grupa unutar određene varijable moguće je doći do zaključka da se one međusobno razlikuju. Iako je moguće tako utvrđene razlike jednostavno prepoznati, bitno je utvrditi jesu li tako utvrđene razlike i statistički značajne. Važan korak u utvrđivanju statistički značajnih razlika predstavlja odabir metoda kojima će se one nastojati utvrditi. U slučaju kada je neka varijabla podijeljena na dvije grupe, testiranje postojanja statistički značajnih razlika provodi se korištenjem *t-testa*. Uvjeti za korištenje *t-testa* su nezavisnost, slučajnost, da uzorak ne smije biti veći od 10% populacije, te podaci moraju biti približno normalno distribuirani što se provjerava pomoću Shapiro-Wilk testa (*H0*: podaci su normalno distribuirani). S obzirom na navedene uvjete pokazalo se da podaci nisu normalno distribuirani pa korištenje *t-testa* nije moguće te je bilo potrebno pristupiti alternativnim statističkim metodama.

U radu su razlike između financijskih pokazatelja prije (2012.) i nakon (2014.) predstečajne nagodbe testirane pomoću neparametarskog Wilcoxonovog testa (za sparene uzorke) koji testira razlike među medijanima. Uvjeti koji moraju biti zadovoljeni da bi se koristio Wilcoxonov test su: slučajno i nezavisno odabrani uzorak, uzorak iz iste populacije i da su vrijednosti varijabli numeričke (Wilcoxon, 1945., str. 80-83). S obzirom da su svi navedeni uvjeti za korištenje Wilcoxonovog testa zadovoljeni izvršeno je testiranje.

Tablica 4.

TESTIRANJE ZNAČAJNIH STATISTIČKIH RAZLIKA IZMEĐU
FINANCIJSKIH POKAZATELJA PRIJE I NAKON PREDSTEČAJNE
NAGODBE

Varijable	Wilcoxonsignedrank test (V)	p-vrijednost
Koeficijent tekuće likvidnosti	70	0,2024
Koeficijent zaduženosti	133	0,2958
Koeficijent dugoročne zaduženosti	52,5	0,4378
Neto profitna marža	59	0,08928
Koeficijent obrta potraživanja	104	0,9854
Trajanje naplate potraživanja u danima	93	0,6742
Novčano pokriće ukupnih obveza	100	0,2762

Izvor: Obrada autora

Na temelju p-vrijednosti iz tablice 4. vidi se da ne postoje statistički značajne razlike između financijskih pokazatelja za poduzeća prije i nakon predstečajne nagodbe na razini značajnosti $\alpha=0,05$. S obzirom da financijski pokazatelji pokazuju da prije i nakon provedenog postupka predstečajne nagodbe nisu značajno poboljšani uvjeti poslovanja u analiziranim poduzećima, revizorima se preporučuje da kod takvih poduzeća budu oprezniji i da ne očekuju da će financijsko stanje u takvim poduzećima biti značajno povoljnije u budućnosti.

4.3. Revizorova ocjena primjenjivosti pretpostavke vremenski neograničenog poslovanja

Donošenje odluke hoće li, ili ne, svome klijentu izraziti mišljenje sa sumnjom u sposobnost vremenski neograničenog poslovanja, za revizora može imati više-struke posljedice. Naime, ukoliko revizor ne izrazi sumnju u vremenski neograničeno poslovanje klijentu koji neposredno nakon obavljene revizije završi u stečaju, izložiti će se sudskim tužbama što na kraju može dovesti do gubitka ugleda. Ako revizor izrazi sumnju u vremenski neograničeno poslovanje klijentu, moguća su dva scenarija. Prvi scenarij je da klijent nakon primitka takvog revizorskog mišljenja završi u stečaju, jer se takvom klijentu dodatno otežavaju uvjeti poslovanja, ukoliko kreditori više ne žele poslovati s takvim poduzećem. Takav scenarij su u svojim radovima opisali Mutchler (1985.) Pryor (1996.) Vanstraelen, (2003.). Drugi scenarij je pretpostavka iz Vanstraelenovog istraživanja da će klijent, nakon što primi takvo mišljenje, promijeniti revizora, što se može uočiti i na promatranom uzorku prikazanom u tablici 5.

Temeljem uvida u revizorska izvješća poduzeća iz uzorka, u tablici 5. navode se menadžmentove procjene i mišljenja revizora o vremenski neograničenom poslovanju. Na promatranom uzorku također se istražilo jesu li u razdoblju tijekom i nakon predstečajne nagodbe promijenili revizora. Naime, istražila se Vanstraelenova pretpostavka o promjeni revizora nakon što klijent primi mišljenje sa sumnjom u nastavak vremenski neograničenog poslovanja (Vanstraelen, 2003.).

Tablica 5.

MENADŽMENTOVE PROCJENE I REVIZOROVA MIŠLJENJA ZA
PODUZEĆA U PREDSTEČAJU TE PRIKAZ PROMJENA REVIZORA

Šifra poduzeća	Godina prije predstečajne nagodbe		Godina tijekom predstečajne nagodbe		Godina nakon predstečajne nagodbe		Promjena revizora	
	Procjena Uprave	Mišljenje revizora	Procjena Uprave	Mišljenje revizora	Procjena Uprave	Mišljenje revizora	Tijekom predstečaja	Nakon predstečaja
7936	GC	POZ,GCU	GC	REZ, GC	GC	POZ,GC	PROMJENA	
6121	GC	REZ, GC	GC	POZ,GC	GC	POZ,GC	PROMJENA	
2982	GC	POZ, GCU	GC	REZ,GC	GC	POZ,GC	PROMJENA	
9890	GC	REZ,GC	GC	POZ,GCU	GC	REZ,GC		
2203	ND	POZ, GC	GC	POZ,GC	GC	POZ,GC		PROMJENA
0071	GC	REZ,GC	GC	REZ,GC	GC	REZ,GC		
5634	GC	POZ,GC	GC	POZ,GC	GC	POZ,GC		
8091	GC	POZ,GCU	GC	POZ, GC	GC	POZ,GC	PROMJENA	
5544	ND	POZ,GC	ND	POZ,GC	ND	POZ,GC		PROMJENA
0069	GC	POZ,GC	GC	POZ,GCU	GC	POZ,GC		PROMJENA
1859	GC	REZ, GC	GC	REZ,GCU	GC	REZ,GCU		
2034	GC	POZ,GC	GC	POZ,GCU	GC	POZ,GCU		
5034	GC	POZ, GC	GC	POZ,GCU	GC	POZ,GCU		
0203	GC	REZ,GCU	GC	REZ,GCU	GC	SUZD,GCU		
8788	GC	REZ,GCU	GC	POZ,GCU	GC	POZ,GCU	PROMJENA	
0004	GC	REZ,GCU	GC	POZ,GCU	GC	POZ,GCU	PROMJENA	
0265	GC	POZ, GC	GC	POZ,GC	GC	POZ,GCU		
7745	GC	REZ,GCU	GC	POZ,GCU	GC	POZ,GCU		
1185	GC	POZ,GCU	GC	POZ,GCU	GC	REZ,GCU		
3882	GC	POZ,GCU	GC	POZ,GCU	GC	POZ,GCU		

Izvor: obrada autora

Legenda:

GC – (engl. going concern) vremenski neograničeno poslovanje

GCU – (engl. going concern uncertainties) neizvjesnost vremenski neograničenog poslovanja

ND – nije dostupno

Tipovi revizorovog mišljenja:

POZ –pozitivno mišljenje

REZ –mišljenje s rezervom

SUZD –suzdržanost od mišljenja

Podaci u tablici 5. pokazuju da menadžment poduzeća u predstečaju pretpostavku vremenski neograničenog poslovanja smatra primjerenom bez obzira

na činjenicu što financijski pokazatelji ukazuju na zabrinjavajuće loše poslovanje. Kod revizora se, uz iste financijske izvještaje, može uočiti različitost u izdanim mišljenjima o primjerenosti pretpostavke vremenski neograničenog poslovanja.

Na promatranom uzorku također je vidljivo da je dolazilo do promjene revizora u razdoblju tijekom i nakon predstečajnih nagodbi. Uočene promjene revizora djelomično potvrđuju pretpostavku Vanstraelenovog istraživanja u kojoj navodi da ukoliko revizor izda mišljenje sa sumnjom u vremenski neograničeno poslovanje, klijentu koji naknadno ne završi u stečaju, izgubiti će klijenta (Vanstraelen, 2003., str. 231).

Da bi se istražilo na koji način revizor donosi odluku hoće li ili neće svojim klijentima izraziti sumnju u primjerenost pretpostavke vremenski neograničenog poslovanja testiralo se postoje li statistički značajne razlike u financijskim pokazateljima za poduzeća za koje je revizor izrazio sumnju i za koje nije izrazio sumnju u primjerenost pretpostavke. Zbog toga je postavljena slijedeća hipoteza.

H₂: Postoje statistički značajne razlike u vrijednostima financijskih pokazatelja za poduzeća u predstečaju za koje je revizor izrazio sumnju u vremenski neograničeno poslovanje i poduzeća za koje revizor nije izrazio sumnju.

Za potrebe istraživanja revizorova mišljenja o primjerenosti pretpostavke vremenski neograničenog poslovanja u financijskim izvještajima, poduzeća su podijeljena u dvije grupe i to: grupu poduzeća za koje je revizor izrazio sumnju u primjerenost pretpostavke i grupu poduzeća za koje revizor nije izrazio sumnju u primjerenost pretpostavke vremenski neograničenog poslovanja. Promatrana je godina nakon postupka predstečajne nagodbe.

Pretpostavkom se provjeravalo postoje li statistički značajne razlike u financijskom poslovanju između skupine poduzeća u predstečaju za koje je revizor izrazio sumnju u nastavak vremenski neograničenog poslovanja i skupine poduzeća za koje revizor nije izrazio sumnju.

S obzirom da vrijednosti nisu zadovoljavale uvjete za primjenu t-testa, za potvrdu ove hipoteze korišten je Wilcoxonov test, ali u ovom slučaju za nesparene uzorke s obzirom da se promatraju dvije odvojene grupe poduzeća.

Tablica 6.

TESTIRANJE ZNAČAJNIH STATISTIČKIH RAZLIKA IZMEĐU
 FINANCIJSKIH POKAZATELJA ZA KOJE JE REVIZOR IZREKAO
 SUMNJU I ZA KOJE NIJE IZREKAO SUMNJU U NASTAVAK
 POSLOVANJA

Varijable	Wilcoxon rank sum test with continuity correction (W)	p-vrijednost
Koeficijent tekuće likvidnosti	66	0,2475
Koeficijent zaduženosti	36,5	0,3256
Koeficijent dugoročne zaduženosti	63	0,3423
Neto profitna marža	73	0,08777
Koeficijent obrta potraživanja	60	0,4813
Trajanje naplate potraživanja u danima	40	0,4813
Novčano pokriće ukupnih obveza	42,5	0,8585

Izvor: Obrada autora

Temeljem p-vrijednosti iz tablice 6. vidi se da ne postoje statistički značajne razlike u financijskim pokazateljima za poduzeća u predstečaju za koje je revizor izrazio sumnju i za koje nije izrazio sumnju u vremenski neograničeno poslovanje na razini značajnosti $\alpha=0,05$. Iz toga se može zaključiti da su revizorovi postupci ocjene vremenske neograničenosti poduzeća nad kojima je pokrenuti postupak predstečajne nagodbe značajno različiti usprkos tome što ne postoje značajne razlike u financijskim pokazateljima pa to ujedno ukazuje na potrebu za daljnjim istraživanjima koja bi imala za cilj preciznije definiranje i ujednačavanje kriterija ocjene vremenske neograničenosti poslovanja.

5. Zaključak

Regulatorni okvir određuje da je odgovornost menadžmenta poduzeća i revizora da realno i objektivno ocijene sposobnost vremenske neograničenosti poslovanja. S obzirom da regulatorni okvir ne daje jasne odrednice u praksi se javljaju pogreške koje negativno utječu na povjerenje korisnika financijskih izvještaja. U Republici Hrvatskoj problem s procjenom vremenski neograničenog poslovanja nastaje u nelikvidnim i nesolventnim poduzećima nad kojima je pokrenuti postu-

pak predstečajne nagodbe. S tim razlogom je provedeno istraživanje financijskih i pripadajućih revizorskih izvješća za poduzeća nad kojima je otvoren postupak predstečajne nagodbe. U analizi su korišteni financijski pokazatelji koji pripadaju skupini pokazatelja sigurnosti i uspješnosti poslovanja kao i revizorska izvješća s iskazanom procjenom menadžmenta i mišljenjem revizora o vremenskoj neograničenosti poslovanja.

Provedenim istraživanjem utvrdilo se da ne postoje statistički značajne razlike u financijskim pokazateljima poduzeća prije i nakon predstečajne nagodbe. Nasuprot tome, revizorova procjena vremenske neograničenosti poslovanja se mijenjala u gotovo polovici promatranih poduzeća, dok su procjene uprave ostale jednako optimistične s pretpostavkom vremenske neograničenosti poslovanja. Razlog tome, između ostalog, je nepostojanje jasne i precizne metodologije koja bi se oslanjala na mjerljive pokazatelje i rezultirala ujednačavanjem kriterija pri ocjenjivanju vremenski neograničenog poslovanja za poduzeća u predstečaju. Ipak ne smije se zanemariti uloga revizora kao osiguratelja realnih i objektivnih informacija u financijskim izvještajima. U tom smislu može se istaknuti da je revizija pretpostavka kvalitete financijskog izvještavanja, a uloga revizora u tom procesu nezamjenjiva.

Na temelju provedenog istraživanja moguće je dati preporuke za buduća istraživanja iz ovog područja koja se odnose, primjerice, na kreiranje i upotrebu zbirnih financijskih pokazatelja koji se mogu koristiti kao model za ocjenu stabilnosti poslovanja, a koji je posebno prilagođen nestabilnim subjektima koja djeluju na području Republike Hrvatske.

Provedeno istraživanje ima svoja ograničenja koja se u prvom redu odnose na činjenicu da su zaključci izvedeni na temelju financijskih i nefinancijskih informacija za poduzeća srednje veličine koja pripadaju prerađivačkoj industriji. U tom smislu moguće je takvo istraživanje provesti i za poduzeća koja djeluju u ostalim djelatnostima, a imaju problema u poslovanju, zbog čega je moguće posumnjati da je narušena pretpostavka vremenske neograničenosti poslovanja. U svrhu kvalitetnijeg razumijevanja revizorovih ocjena vremenski neograničenosti poslovanja poduzeća koja djeluju u recesijskim uvjetima moguće je provesti i empirijsko istraživanje među ovlaštenim revizorima kako bi se dobile kvalitativne informacije o kriterijima i metodama utvrđivanje vremenski neograničenog poslovanja među nestabilnim poduzećima u Republici Hrvatskoj.

LITERATURA:

1. Behn K., Kaplan S. E. and Krumwiede K. R. (2001). „Further Evidence on the Auditor’s Going-Concern Report The Influence of Management Plan“, *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, (20), 1: 13-28
2. Björkstrand A., Nordholm E. (2014). „To issue or not to issue a going concern opinion – A study of factors and incentives influencing auditors’ ability and decision to issue going concern opinions“, Master’s Thesis, Uppsala University
3. Caserio C., Panaro D. and Trucco S. (2014). „A statistical analysis of reliability of audit opinions as bankruptcy predictors“, Discussion Papers del Dipartimento di Scienze Economiche – Università di Pisa, Dostupno na: <http://www.ec.unipi.it/documents/Ricerca/papers/2014-174.pdf> (10.2.2015.)
4. Chen K. C. W. and Church B. K. (1992.). „Default on Debt Obligations and the Issuance of Going-Concern Opinions“, *Auditing A Journal of Practice & Theory* (11), 2: 30-49
5. Damodaran A. online, Variables used in Data Set, http://people.stern.nyu.edu/adamodar/New_Home_Page/datafile/variable.htm (16.9.2016.)
6. Elder, R. J., Beasley, M. S., Arens, A.A. (2010.) *Auditing and Assurance Services – An Integrated Approach – Thirteenth Edition*, Pearson Education. New Jersey
7. Geiger M. A. and Rama D. V. (2006.). „Audit Firm Size and Going – Concern Reporting Accuracy“, *Accounting Horizons* (20), 1: 1-17
8. Haron H., Hartadi B., Ansari M. and Ismail I. (2009.), „Factors influencing Auditors’ going concern opinion“, *Asian Academy of Management Journal* (14), 1: 1-19
9. Hrvatska revizorska komora (2009.). Međunarodni revizijski standardi – prijevod na hrvatski (online): http://www.revizorska-komora.hr/pdf/MRevS/1_KB-za-CIP-124.pdf (20.5.2016.)
10. IFAC (2015.) International Standard on Auditing (ISA) 570 (Revised) Going Concern (online): <https://www.ifac.org/publications-resources/international-standard-auditing-isa-570-revised-going-concern> (20.5.2016.)
11. Kovačević R. (1993.) *Revizija u tržišnom gospodarstvu*, Zagreb, Informator
12. Krishnan G. V. and Sengupta P. (2011.). „How do Auditors Perceive Recognized vs. Disclosed Lease and Pension Obligations? Evidence from Fees and Going – concern opinions“, *International Journal of Auditing* 15: 127-149
13. Lenard M. J., Alam P., Madey G. R. (1995.). „The Application of Neural Networks and Qualitative Response Model to the Auditor’s Going Concern Uncertainty Decision“, *Decision Sciences*, 26 (2): 209-227
14. Messier, W.F. Jr.(2000): *Revizija, priručnik za revizore i studente s rješenjima zadataka*, Zagreb, Faber & Zgombić Plus.
15. Mutchler J. (1985.). „A multivariate analysis of auditor’s going-concern opinion decision“, *Journal of Accounting Research* 23 (2): 668-682

16. Narodne novine (2015.) „Hrvatski standardi financijskog izvještavanja“, Narodne novine d.d., br. 86/2015
17. Narodne novine (2015.) „Zakon o stečaju“, Narodne novine d.d., br. 71/2015
18. Nogler G. and Jang I., (2012.). „Auditor’s Going-Concern Modification Decision in the Post-Enron Era“, *Journal of Corporate Accounting & Finance*, 23 (5): 53-60
19. Nogler G.E., CPA, DBA, Merrimack College (2011.) „Changes in Auditor Going Concern Modification Resolution“, Northeast Decision Sciences Institute Proceedings – April 2011, Dostupno na: <http://www.nedsi.org/proc/2011/proc/p101127003.pdf>. (10.2.2015.)
20. *Predstečajne nagodbe – FINA web*, Dostupno na: www.predstečajnenagodbe.fina.hr, (19.12.2014.)
21. Preporuka o novom pristupu stečaju i insolventnosti poduzetnika Europske komisije (http://ec.europa.eu/justice/civil/files/c_2014_1500_hr.pdf) (20.4.2016).
22. Pryor C. A. (1996.). “Investigating the self-fulfilling-prophecy effect of going concern audit opinions with a joint model of the opinion decision and bankruptcy”, A Thesis in Business Administration, The Pennsylvania State University.
23. Robinson D. (2008.). „Auditor Independence and Auditor – Provided Tax Service: Evidence from Going – Concern Audit Opinions Prior to Bankruptcy Filings“, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 27 (2): 51-54.
24. Sever Mališ S. i Brozović M. (2016.). „Izvjestavanje revizora o vremenskoj neograničenosti poslovanja subjekta“, *Računovodstvo i financije* 1: 134-139.
25. Sever Mališ, S., Tušek B., Žager, L. (redaktor: Žager, L.) (2012.) *Revizija: načela, standardi, postupci*, HZRIF, Zagreb.
26. Službeni list Europske unije 320, Uredba Komisije br. 1126/2008Međunarodni standardi financijskog izvještavanja, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008R1126&from=EN>.
27. Tipurić D. i suradnici (2008.) *Korporativno upravljanje*, Zagreb, Sinergija nakladništvo.
28. Tušek B., Žager L. (2006) *Revizija*, Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika.
29. Vanstraelen A. (2003.).„Going concern Opinions, Auditor Switching, and the Self-Fulfilling prophecy Effect Examined in the Regulatory Context of Belgium“, *Journal of accounting, auditing & finance* 18: 231-253.
30. Vanstraelen, A. (1999.) „The Auditor’s Going Concern Opinion Decision: A Pilot Study“, *International Journal of Auditing*, 3: 41-57.
31. Wilcoxon, Frank (1945.). „Individual comparisons by ranking methods“, *Biometrics Bulletin*“ 1 (6). <http://sci2s.ugr.es/keel/pdf/algorithm/articulo/wilcoxon1945.pdf> (20.4.2016)
32. Yeh C. C., Chi D. J. and Lin Y. R. (2014.). „Going-concern prediction using hybrid random forests and rough set approach“, *Information Sciences* 254, 98-110

33. Zenzerović, R. (2007). Analitički postupci–instrument revizora u ocjeni vremenske neograničenosti poslovanja. *Ekonomski istraživanja*, 20(2), 62-75
34. Zenzerović R. (2008) Model ocjene vremenske neograničenosti poslovanja poslovnih subjekata u Republici Hrvatskoj, Doktorska disertacija, Pula: Sveučilište Jurja Dobrile
35. Žager K., Mamić Sačer, I., Sever, S. i Žager L., (2008.). *Analiza financijskih izvještaja*. 2. prošireno izdanje ur. Zagreb, Masmedia
36. Žager L. i Sever, S. (2010). „Ocjena kvalitete poslovanja poduzeća temeljena na instrumentima analize financijskih izvještaja“. *Računovodstvo i financije*, 56 (3): 34-45

AUDITOR'S AND MANAGEMENT'S ASSESSMENT OF GOING CONCERN IN PRE-BANKRUPTCY SETTLEMENTS

Summary

Going concern assessment is a complicated and responsible task for the company's management and for auditors. For this purpose, a certain legislative framework has been created. However, the determinants are not precise enough which leads to mistakes with long-term consequences. A problem with the going concern assessment for pre-bankruptcy companies has been particularly emphasized in the Republic of Croatia. In order to investigate into this problem in more details, a research has been conducted for the companies which are included in the process of pre-bankruptcy settlement with the aim to establish financial situation of these companies before and after the settlement and comparative differences between the management's and auditor's going concern assessment. The conducted investigation found that from statistical point of view there are no significant differences in financial situation of the company before and after pre-bankruptcy settlement. The studies of observed companies have shown that going concern assessments have always been optimistic for the management and diverse for auditors, showing that clear and precise methodology should be created in order to unify the assessment criteria for going concern companies in pre-bankruptcy settlement.

Key words: going concern presumption, management's assessment, auditor's reports, financial ratios